

Spirituális Pszichológia

Jegyzetek¹

A lélek fogalmának története Görögországtól (Homérosz) S. Freud-ig.

A lélekre és szellemre irányuló kérdések Európában először a görög kultúra-korszakban merültek fel. Korábban az ideákat kívülről jövőnek élték át. A „görög beavatottak” voltak az utolsók, akik a szellemi világot valóságként élték át. (Steiner)

A görögöknél kezdetben, Homérosznál, a mai értelemben vett lélek fogalma nem fordul elő. Az embernek van ugyan teste, élete, lelkisége, szellemisége, de hiányzanak az átfogó, differenciált fogalmak. Az ember még nem önmagában zárt egységnek éli át magát. (Dietz, 69. old.: Psychologie und Geisteswissenschaft).

Az ember az egész kozmoszra kiterjedően élte át magát; a lelket természeti jelleggel érezte (széllebbenés, lepke). Az ember részese volt az univerzális léleknek.

A szellemi képességek rokonságban állnak az istenekkel; a *noos* (szellem) Zeusz megkülönböztető tulajdonsága, amelyben – legyengült formában – az ember is részesül.

Démokritosz (i.e. 600) bevezeti „a lélek, mint mágnes” fogalmát és az ember réteges felépítéséről beszél.

Az Efezusból származó Hérakleitosz (i.e. 500) ráébred a szellem és lélek kérdésére. Megkülönbözteti a világban működő Logoszt (ami szerint minden történik) az emberi lélekben fellépő Logosztól. A Logosz „önmagát növeszti” a lélekben (115. töredék). Fordítva, a lelket a Logoszban való részesedésének mértéke jellemzi, és csak így lehet teljességében leírni (???) Töredék). Ez teszi lehetővé a szellemi individualitást. Hérakleitoszt a lélek részesedése a Logoszban érdekli.

Később: Visszhang a sztoikusoknál: „Az embernek úgy kell élnie, hogy megmaradjon lelkében a Logosz.”

Szókratész (i.e. 469 - 399)

- Megteremti a pszichológia előfeltételeit: megtanítja az embereknek a gondolkodást; „bábának” tekinti magát, aki segít a tanítványainak, gondolataik létrejöttében.
- Dialogikus tanítási forma: kérdéseivel felébreszti a tanítványaiban szunnyadó gondolatokat.

Platón (i.e. 427 - 347)

- Szókratész legfontosabb tanítványa, aki feljegyezte dialógusait.
- Híres dialógus: Phaidios – Szókratész:

Hasonlat a lélekre: A lélek olyan erő, mint amilyen egy kétfogatú kocsiban és hajtójában lakik. Az isteneknél mindkét ló jó és nemes. Az embereknél az egyik ló nemes vérű, a másik vad és féktelen. A kocsihajtó igyekszik megszabni az irányt, de a két ló két különböző irányba húz, és így az ember irányító szerepe ugyancsak nehézzé válik.

---

¹ Georg Kühlewind jegyzetei *A lélek élete a tudatfölötti és a tudatalatti között* – Egy spirituális pszichológia alapjai c. könyvéhez

Platón alkot először olyan fogalmat a lélekről, ami hasonlít mai lélek-fogalmunkhoz. Ő teszi meg először a különbséget test és lélek-szellem között – ami ma nekünk magától értetődő –, a lélek a tulajdonképpeni ember, és átmenetileg használja a testet.

Először nála jelenti a lélek a belső életet (gondolkodás: *noein*), amit szembeállít a külvilággal (érzékszervi észlelés: *aisthesis*).

(Háttér: Az emberiség fejlődésében előtérbe kerül az észleleti világ) ... ld. művészettörténet.

Platón különbözteti meg először az érzéki világot – észlelés, a belső világtól (szellemi tapasztalás, gondolkodás). A Szókratész előtti filozófiában ez az elválasztás még csak kezdeteiben mutatkozik.

További differenciálódáshoz vezet a lélek három részre való osztása: vágyakozó, hangulati és szellemi (kocsihajtó) lélek. A szellem (noos) tevékenysége a gondolkodás (*noein*). Összekapcsolja az ember létét az ideák világával, tulajdonképpeni létével. A korábbi idők isteni lényei (Homérosz) elhalványodtak, de még megnyilatkoznak a gondolkodásban, ami megidézi őket a gondolkodási folyamatban kifejtett tevékenységük által.

Platón még: *universalia ante res*² (önmagában létező szellemiség, ami a dolgokat okozza, amiből erednek).

Platón átélhetővé teszi a szellemet a lélekben! (Korábban a szellem kívül volt.)

Az emberiség történetében kialakul a belső lelki tér. Az embert a lélek teszi individualitássá. (Platón ezt világossá tette.) Ez fontos kiindulópont az emberiség történetében a tudat további fejlődéséhez.

Később kialakul az önmagában megálló szellemiség (ős ok) – *universalia ante rem* – és a dolgokban magukban működő szellemiség – *universalia in re* – megkülönböztetése.

A középkorban aztán előjön, hogy az ideák csak az emberi tudatban léteznek: *universalia post rem*.

Közben:

Hippokratész: az ember négy jellegzetessége (kolerikus, szangvinikus, melankolikus és flegmatikus).

Később nagy kérdések jelennek meg, amikkel az európai szellemi élet gondolkodói küzdöttek.

Például:

A szellem a lélek egyik része, vagy különálló, önmagában megálló instancia?

---

² *Universalia ante rem, in re, post rem* (lat.): Idea a dolog előtt, a dologban, a dolog után.

Arisztotelész (i.e. 384 - 322)

A kérdés Arisztotelész egyik valamelyest homályos fmgogalmazásából fakad (Dietz; *Vom Logos zur Logik, Metamorphosen des Geistes*, Band 3, Stuttgart 1990, a 159. oldaltól), és örökké megoldatlan maradt. Arisztotelész önmagában világos álláspontot képviselt: a szellem elválasztottságát mindentől, ami nem szellem és a szellem székhelyét “a lélekben”.

Arisztotelész 17 évesen lesz Platón tanítványa. Steiner: Arisztotelész “a régi kor összes tudásának, összes megismerésének összefoglalója”. Az a sorsa, az a feladata, hogy “logikus rendszert bocssáson Európára.”

Platón: szellemtudományos pszichológia (ideákból kiindulva)

Arisztotelész: természettudományos megközelítés (a lélek természetes oldala). “Ha a szem állat lenne, akkor a látási képesség lenne ennek az állatnak a lelke.”

A lélek egy szerv működési képessége, miközben ő még megkülönbözteti a képességet a használattól.

- növényi lélek (táplálkozási képesség)
- állati lélek (érzékenységi + táplálkozási képesség)
- emberi lélek (képzetalkotási + érzékenységi + táplálkozási képesség)

Szent Ágoston (354 - 430) (Augustinus Aurelius)

“Kísérleti (tapasztalati) pszichológia”: ki kell kutatni a saját belsönket; következetes élet Isten szellemében.

- Keresi a lélek középpontját.
- A korábban szellemtudományos (Platón) vagy természettudományos (Arisztotelész) pszichológia nála emberi, az én-re vonatkoztatott pszichológiává válik. Befelé tekint, megfigyeli önmagát.
- Az emlékezés, mint a szellem képessége arra, hogy tudjon önmagáról. Van memóriám, értelmem, szeretetem, de nem *én vagyok* a memória, az értelem, a szeretet. Introspekciója megjelenik a mai “mélylélektanban”.

A gondolkodás kezdetben nagy fellendülésen megy át, és a skolasztika csúcspontján eléri a tiszta gondolkodás szintjét (az idea átélését belülről). Steiner: “A gondolkodás technikájának mesteri szintje”.

- Ezzel egyre jobban kialakul az emberi individualitás; egyszersmind egyre jobban eltűnik a szellemi tartalom a gondolkodásból.

Az újplatonizmus utolsó maradványait lehet látni *Scotus Erigena*-nál, az *Areopagitánál* (akinek nagy kérdése volt: hogyan él a lélek a testben?); és még jobban elhalványodva tanítványánál *Wilhelm von Occam*-nál (14. század, München), aki már Aquinói Szent Tamás gondolatait sem tudta követni.

A skolasztika nominalizmussá fejlődött; a jelek pusztá használata praktikus ügyebár.

A nominalizmus definíciója: GA 74³, 52. old.

A nominalizmust csak Aquinói Szent Tamás és Albertus Magnus szakítja meg.

---

³ R. Steiner: *Die Philosophie des Thomas von Aquino*, GA 74.

Aquinói Szent Tamás (1225 – 1274)

– Arisztotelészt követi, és megkísérli összekapcsolni Szent Ágoston gondolatvilágával.

A dominikánus rend fő-magisztere 1268-ban Párizsba küldi Tamást, hogy megvédje álláspontját – miszerint a szellem, mint a lélek képessége, individuális és önálló – az arab averroizmussal szemben. *Averroes* (arab orvos és filozófus, 1126 – 1198) – akit Párizsban *Siger von Brabant* képviselt – szerint: a szellem nem része a léleknek, hanem független tőle; egy és ugyanaz minden ember számára (nem individuális).

„Az intelligencia az emberi lélektől teljesen különböző lényiség és minden emberben egy és ugyanaz.”

„Mindenkinek van saját teste, de nincs mindenkinek saját értelme.”

Tamás, Arisztotelészt képviselve ellenveti:

1. Az intelligencia a lélek része.
2. Az intelligencia nem része a testnek, és nincs semmilyen testi szerve, mint a többi lelki erőnek.
3. Jogosan tekintették az intelligenciát a testtől függetlennek és kívülről jövőnek, mert nem az anyagból ered, ahogy más, az anyagnál magasabbrendűség lényiségek sem.

A vita máig eldöntetlen.

Tamás továbbá képviseli: „A szellemi-lelki terület áthatja a testiséget.”

„A (fizikai) test a szellemi-lelki területből jött létre.”

Tamás csak elemeiben tudott felvázolni egy lélektant:

„Mindent, ami az emberi testben – egészen a vegetatív tevékenységig menően – él, a lelkiség irányít, és a lelkiségből kell megismerni.” (GA 74, 64. old.)

„... az emberi léleknek (*anima humana*), ami minden természetes forma végső célja, van egy olyan tevékenysége, ami teljes mértékben túlnő az anyagon, és ami nem testi szerv révén történik, ugyanis az, hogy intelligens (*intellegere*).”

„... az emberi megismerés a legmagasabb szintű tevékenység, amit egy testhez kötött szubsztancia végre tud hajtani, és a legalacsonyabb szintű módja az intelligenciának, ha a hierarchiák látásával hasonlítjuk össze.” (A „Von den geistigen Geschöpfen”⁴-ből)

Az *intellektus* kifejezés az *intellegere* igéből származik: belsőleg olvasó (*intus legere*).

„Az orvos a gyógyításban az eredetileg működő természet segítője (*minister-e*), azáltal, hogy erősíti a természetet, és olyan gyógyító dolgokat ad, amiket a természet a gyógyítás eszközéül használ.”

Ez a felfogás a szellemtudomány megjelenéséig parlagon hevert, és csak a szellemtudomány folytatta és fejlesztette tovább.

---

⁴ A szellemi teremtményekről.

Az európai szellemi élet további nagy kérdése:
„Hogy közvetítik számunkra az ideák a valóságot?”

- A görögök voltak az utolsók, akik valóságosként élték át a szellemi világot.
- A 869-es konstantinápolyi zsinat felszámolta a szellemet; hatalmas szakadás, aminek máig megvannak a következményei a tudományban és a teológiában, csak éppen a legtöbben nem tudnak róla.
Ezért merül fel mindig újra a kérdés (a pszichológiában is), hogy változott-e a szellemhez és a szellemi megismeréshez való viszony?
  - Az újplatonisták felfogása szerint „a test a lélek börtöne”.
  - Végbemegy az ideák absztrakttá válása, pusztá szavakká válása... nominalizmus.
  - Az ebből eredő kísérletek: *Leibnitz (Monadentheorie – monaszokról szóló tan)* még szelleminek képzele a világot.

Az újabb filozófia kezdete.

Cartesius Descartes (17. század első fele) „Cogito ergo sum.” („Gondolkodom, tehát vagyok.”)

Ellenvetés: amikor éjszaka aludtam, nem gondolkodtam, és másnap reggel mégis tudom, hogy én vagyok.

- Meg kellene találni a lét biztos kiindulópontját; Hogyan jutok bizonyosságra?; Hogyan jutok ki a kételyből?

Spinoza Cartesius után még egyszer világosan eljut oda, hogy a gondolkodásnak föl kell emelnie önmagát, át kell alakítani, spiritualizálni kell

- Még egyszer előre világított és példaképpé vált pl. *Herder* és *Goethe* számára.
„Ha a gondolkodás fejlődik, akkor ismét eltelik szellemi tartalommal” (*Spinoza*).
„A szellem intuíció formájában ismét csak eltölti a gondolkodást” (*Spinoza*).

Bacon von Verulam (16-17. század) ismét teljesen nominalista irányba megy.

Hume (18. század) ... még az ok-okozati viszonyt is az ember szubjektív gondolatának nyilvánítja.

Immanuel Kant (1724 – 1804)... felteszi a kérdést a 18. század 60as és 70es éveiben: „Hogyan nyerhetünk bizonyosságot bármiről is a külvilágban, a külvilági létről?”

Kérdése nem annyira a megismerés tartalmára, mint bizonyosságára vonatkozik.

- Sematizál, rendszerezi a filozófiát, és keresi a matematikához hasonló bizonyosságot.

A következő választ találja:

„Annak, amit lelkünkben, mint a megismerés tartalmát kifejlesztünk, alapjában véve semmi köze sincs ahhoz, amit a dolgokból kihozunk: ráhúzzuk a dolgokra. Megismerésünk egész formáját önmagunkból merítjük.” (GA 74, 61. old.)

... azért van igazságunk, mert magunkban létrehozzuk.

... a Ding an sich (magánvaló dolog) megismerhetetlen.

Kant levonja a nominalizmus végső következtetéseit, a nominalizmus betöltőjévé válik, a legmesszebbmenőig megy el benne; ez a nyugati filozófia teljes hanyatlása és csődje; Kant összezúzza a lehetőséget, hogy megismerjük a dolgok objektivitását; az embert képtelennek nyilvánítja arra, hogy valóságra találjon.

Mai példák: minden szubjektív; csak az agyam; objektivitás nincs; nem érthetjük meg egymást; minden értelmetlen... máig folytatódik... csak egyre tovább.

Johann Gottlieb Fichte (1762 – 1814)

Friedrich Wilhelm v. Schelling (1775 – 1854)

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 – 1831) többek között...

Szembeszállnak vele. Fichte nem akarta elhinni, hogy Kant tényleg így gondolta:

„... azt kellene hinnünk, hogy a legkülönösebb véletlen fércelte össze ezt a filozófiát, nem egy emberi módon gondolkodó fej.”

Goethe, Johann Wolfgang v. (1749 – 1832)... megpróbálta megváltoztatni a frontot (színtan – növény- és állattan – morfológia) és finom érzékkel kapcsolódott Tamáshoz; rokonságot érzett Görögországgal; ... munkásságát kevesen ismerték fel⁵.

Korai pszichoterápia

Anton Messmer (1734 – 1815), elhunyt Meersburgban a Bodensee mellett.

- Animális magnetizmus, hipnózis.
- Mindig gyakorlatias volt és nagy feltűnést keltett.
- Megkülönböztette (ő és mások is) a démonikus, vallásos és természetes mágiát.

Paracelsus (1493 – 1541) többek között ezt mondta:

„A kozmoszt titokzatos, de mégis természetes erők töltik be, amelyek befolyásolásával az ember a leghihetlenebb dolgokat vihetné végbe.”

Mesmer latin nyelvű disszertációjában:

„A magnetizmus önkényesen választott szó: egy substantivum (főnév) még nem bizonyíték arra, hogy valami szubsztanciálisat értünk alatta: sokkal inkább a természeti erők kapcsolatáról van szó és hatásukról az emberi testre.”

(Mesmerről ld. még *Farau* 61. oldaltól)

A mai hipnózis innen ered; nagy folytatói *Charcot* (Párizs) és *Bernheim*... *Freud*.

Herbarth (1776 – 1841) „Matematikai pszichológia”... jelentéktelen.

- Ő használta először a „tudatalattit”, mint tudományos fogalmat; könyve: *A tudatalatti elmélete* (1816).

... Elkezdődött az érzékszervek kutatása...

---

⁵ Goethe tudományos munkásságát. Költőként természetesen igen elismert volt és maradt mindmáig.

Carl Gustav Carus (1789 – 1869, drezdai nőgyógyász), Goethe barátja, az első komoly álmokkutató, és ezt írja *Psyche* c. könyvében:

„A tudatos lelkiélet megismerésének kulcsa a tudattalan területén van: a pszichológia tehát a lélek fejlődési története a tudattalanságtól a tudatosság felé”... ld. Freud.

1861-ben *Karl Albert Scherner* utal először „az álmok szimbolikus jellegére”. Freud 1900-ban kezd ezzel foglalkozni.

– Már *Georg Ernst Stahl* beszél a 17. században „az életerő gátlásáról, például ellenkező ideák és a belőlük eredő zavarások által”; a legmodernebb pszicho-dinamikus ideák.

19. század (1870) a természettudósok összejövetel Lipcsében: *Dubois-Reymond* itt tartja híres beszédét a természet megismerésének hatáiról: „Nem tudjuk, hogy mi az, ami anyagként a térben kísért... és a határ innenső oldalán van az, ami az emberi lélekben bontakozik ki.”

Wilhelm Wundt (1832 – 1920)

A pszichológia leválása a filozófiáról (az első pszichológiai intézet alapítása 1879-ben).

Általában Wundt számít a pszichológia ős-atyjának.

Eredetileg minden pszichológia filozófia volt

Kísérleti pszichológia – szociálpszichológia – holisztikus pszichológia – Gestalt⁶-pszichológia

Steiner kommentárja Wundt-hoz:

„Wundt is írt egy pszichológiát, de ez semmi mást nem tartalmaz, mint fogalmi képzelődéseket. Csak a szerző előítéleteken alapuló véleményeit tartalmazza, a valódi lelki életről semmi sincs benne. Az ilyen emberek üres szalmacsépléssel foglalkoznak, akkor is ha szociál- vagy nyelv-pszichológiáról van szó.” (GA 115⁷, 157. old.)

---

⁶ Gestalt: alak.

⁷ *Anthroposophie. Psychosophie. Pneumatosophie.* (GA 115)

Ma

Ma másképp kell látni a szellem-lélek problémáját: A belső tér és az Én kifejlődése már rég lejátszódott. Az individualitás már rég kialakult.

Nehéz megfogadni a sztoikusok követelményét: „megtartani a Logoszt a lélekben”, mert alig találjuk már meg ezt a Logoszt a lélekben, és az ember megkeményedett, betokosodott.

A nagy kérdés, a vita Tamás és Averroes között máig megoldatlan.

A kantianizmuson nem jutottunk túl.

A megismerés eszközeit máig a természettudományból kölcsönözik (mérés, számítás stb.); nincs metodika... pszichológia lélek nélkül...

A lélek szellemi... ezért szellemi kutatás.

Pszichológia még nincs!

Amit ma pszichológiának hívnak, nem azzal foglalkozik, amire a „lélektan” fogalma utal. Azzal foglalkozik, ami természettudományos módszerekkel megfigyelhető, mérhető, és csak saját módszereit ismeri el... elmegy a lélek jelensége mellett. Témái:

Viselkedés (Behaviorizmus, Lorenz stb.)

Tesztek (intelligencia, emlékezet önkényes mértékekkel – rögzítésekkel)

Érzések, emóciók...

Swassjan: „szavakban gazdag, ideákban szegény”

Scaligero: „Ma a legszélsőségesebb esetben eljut az ember a 'gondolkodó gondolkodás', a gondolkodási aktus vagy a gondolkodás mozgásának fogalmához. Ez a nyugati filozófia utolsó pozitív belátása” (Trattato⁸)

Eckles (Nobel díjas): Az agy nem tud gondolkodni (mondta az agykutatásért kapott Nobel díj után), az agyi folyamatok nem leképezőek.

Ugyanilyen sötét a határ befelé.

Steiner válasza egy kérdésre egy spirituális pszichológia lehetősége iránt:

1924. július 6, Steiner és Franz Löffler beszélgetésében: „... feladat, hogy létrehozzunk egy új pszichológiát.” Ez azonban ne csak új tan legyen, hanem „spirituális tevékenység”.

„Mielőtt bármi mást kikutatnánk, először a gondolkodást kell kutatni.”

Franz von Brentano (Steiner leírásában), mint a „lélek gondos kutatója” első lépéseket tett egy pszichológia irányában (1917-ben halt meg).

---

⁸ Massimo Scaligero: *Trattato del pensiero vivente* (Elmélkedések az élő gondolkodásról)